

DOI: 10.31866/2616-759X.9.1.2026.362884

УДК 7.071.4:792.071.2.027Молостова]:[792:37.01:792.028

ФЕНОМЕН ПЕДАГОГІКИ ІРИНИ МОЛОСТОВОЇ В УКРАЇНСЬКІЙ АКТОРСЬКІЙ ОСВІТІ

Олена Москаленко-Висоцька^{1а}, Юрій Висоцький^{2б}¹ доцент; e-mail: film_editor@ukr.net; ORCID: 0000-0002-1474-7741² доцент; e-mail: bagsha@mebbta.ua; ORCID: 0000-0003-3994-6939^а Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна^б Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого, Київ, Україна

Анотація

Мета дослідження полягає в системному виявленні та науковому аналізі особливостей педагогічної діяльності Ірини Олександрівни Молостової з метою актуалізації її досвіду в сучасному освітньо-мистецькому контексті. **Методи дослідження.** У роботі застосовано історико-культурний та історико-біографічний методи – для реконструкції педагогічного шляху І. Молостової; аналітичний і системно-структурний підходи – для осмислення її педагогічної творчості в контексті ключових завдань театральної освіти; порівняльно-типологічний метод – для виявлення унікальності педагогічного почерку; метод узагальнення – для визначення можливостей актуалізації її досвіду в сучасній підготовці акторів і викладачів сценічного мистецтва. **Наукова новизна.** У статті вперше здійснено наукове осмислення педагогічних підходів І. Молостової та визначено чинники її професійної результативності в контексті підготовки актора. **Висновки.** Доведено, що педагогічна діяльність Ірини Молостової (1968–1996, Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого) є значущим явищем в історії української системи професійної підготовки акторів театру і кіно. Її викладацька практика формувалася на основі ґрунтовної акторсько-режисерської освіти та багаторічного театрального досвіду, що забезпечило цілісність і професійну результативність педагогічного методу. Педагогічна система І. Молостової була спрямована на комплексний розвиток психофізичного апарату здобувача освіти, формування творчої особистості, а також на спільну роботу над створенням сценічного образу. Провідним принципом її педагогіки стала активізація цілісного психофізичного процесу, орієнтація на внутрішньо вмотивоване, дієве й художньо організоване сценічне існування. Вирішальну роль у педагогічному та виховному впливі відігравала особистість І. Молостової як митця і громадянина, що сприяло формуванню у здобувачів освіти не тільки професійної майстерності, а й відповідального світогляду і зумовило вагомий внесок її випускників у розвиток українського театрального та кіномистецтва.

Ключові слова: театрально педагогіка; майстерність актора; акторська школа; педагогічний метод; кіно-театральна освіта України; Ірина Молостова

© Олена Москаленко-Висоцька, Юрій Висоцький, 2026

Постановка проблеми

Професійна підготовка акторів в Україні має понад столітню історію та ґрунтується на спадкоємній театральній-освітній традиції, що сформувала кілька поколінь видатних митців сцени й екрана. Вітчизняна система театральної освіти неодноразово підтверджувала свій високий фаховий рівень у міжнародному контексті, зокрема через успішні виступи здобувачів освіти на престижних фестивалях театральних шкіл і професійних конкурсах. Ці досягнення дають змогу говорити про українську театральну педагогіку як про одну з впливових і авторитетних шкіл світового сценічного мистецтва.

Водночас, попри значущі практичні результати, теоретичне осмислення педагогічного досвіду вітчизняної театральної освіти залишається фрагментарним. Кількість наукових публікацій, присвячених аналізу індивідуальних педагогічних систем, методів і принципів роботи видатних викладачів майстерності актора, є вкрай обмеженою. Значною мірою це зумовлено специфікою театральної педагогіки як творчої практики, зорієнтованої передусім на результат, а не на його рефлексивний опис.

Особливої уваги потребує вивчення педагогічної спадщини тих митців, чії випускники становлять яскраву частину національного театального й кінематографічного процесу, здобули найвищі професійні звання та визначили розвиток культурної сфери країни. Водночас самі педагоги, як правило, не залишали систематизованих теоретичних праць, а передавали свій досвід безпосередньо в процесі навчання. До кола таких постатей належить народна артистка України, заслужена діячка мистецтв України професорка кавалерка ордена княгині Ольги Ірина Олександрівна Молостова – яскрава творча особистість, чия педагогічна діяльність стала вагомим чинником формування кількох поколінь професійних акторів.

У сучасному освітньо-мистецькому контексті, коли молоді педагоги й здобувачі освіти нерідко орієнтуються переважно на власний студентський досвід, актуалізація та наукове осмислення педагогічних практик авторитетних попередників набуває особливого значення. Дослідження педагогічної системи І. О. Молостової дає змогу не тільки зберегти тяглість національної театральної школи, а й окреслити продуктивні орієнтири для розвитку сучасної педагогіки підготовки акторів театру і кіно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В українській пресі та наукових виданнях опубліковано численні матеріали, присвячені творчості Ірини Молостової. Зокрема, дослідники відзначають відданість своїй справі й ентузіазм. Це були домінуючі риси її характеру (Антоненко, 2006). Подібні характеристики підкреслюють і відомі діячі української культури: художній керівник Київського академічного драматичного театру на Подолі, режисер В. Ю. Малахов; головний хормейстер Національної опери України Л. М. Венедиктов; народний артист України М. М. Рушковський (Тарасенко, 2009).

Театральний і кіножурналіст О. А. Вергеліс (2009) відзначав: «Вона завжди шукала – і в опері, і в драмі – звучання чисте, нове, свіже, при цьому люблячи автора». Кандидат мистецтвознавства О. М. Летишевська (2023) акцентує, що Ірина Молостова створила низку оригінальних сценічних робіт, позначених сміливою концепцією та високою культурою виконання, здійснила одну з перших в українській сценічній педагогіці постановку в жанрі мюзиклу. У газеті «День», зокрема у статті «Вона не жила, а літала, не працювала, а горіла...» (2004), висвітлено підхід режисерки до постановки опери, заснований на відчутті особливостей стилю та колориту кожного композитора.

Режисерські роботи Ірини Молостової також проаналізовано в публікації Л. Волги (1999) «Пам'яті І. Молостової». Становлення Ірини Молостової як режисера досліджено в статті народної артистки України професорки І. В. Даць (2022, с. 79) «Постать Ірини Молостової в контексті українського режисерського культурного простору», де зазначено: «Репертуарні інтереси режисерки стали вираженням загальнокультурних інтересів свого часу. Характерною рисою цього періоду стало посилення мистецької уваги до розкриття екзистенційного та психологічного світу окремої особистості». Головний режисер Національної опери України професор, академік Національної академії мистецтв України А. А. Солов'яненко (2005) присвятив Ірині Молостовій свою кандидатську дисертацію «Оперно-режисерська діяльність Ірини Молостової».

Аналіз згаданих публікацій демонструє, що є значна кількість досліджень, присвячених творчій діяльності Ірини Молостової як режисерки та діячки української культури. Проте в науковій літературі відсутні ґрунтовні роботи, що системно розкривають її педагогічну діяльність та специфіку педагогічного почерку як важливого складника театральної освіти. З огляду на це виникає теоретична й практична необхідність вивчення педагогічної спадщини цієї славетної української режисерки і викладачки народної артистки України професорки кавалерки ордена княгині Ольги Ірини Олександрівни Молостової з метою інтерпретації її внеску в розвиток театральної освіти.

Мета дослідження – системно виявити та проаналізувати неповторні особливості педагогічної діяльності славетної української режисерки і викладачки народної артистки України, заслуженої діячки мистецтв України професорки кавалерки ордена княгині Ольги Ірини Олександрівни Молостової. У сучасному освітньому контексті здобувачі та молоді педагоги часто орієнтуються переважно на власний студентський досвід, що, однак, не є достатнім для підтримання високого рівня професійної підготовки акторів і збереження статусу національної театральної школи як однієї з провідних театральних шкіл світу. Саме тому вивчення педагогічної практики авторитетних попередників є важливим етапом формування професійної компетентності сучасних викладачів.

У межах цього дослідження передбачено: визначити особливості педагогічної творчості Ірини Молостової у вирішенні ключових педагогічних завдань сучасної театральної освіти; виокремити особистісні та професійні якості, що зумовлювали унікальність її педагогічного почерку; проаналізувати значення та можливе використання досвіду Ірини Молостової у професійній підготовці сучасних акторів і педагогів сценічного мистецтва.

Виклад основного матеріалу

Народна артистка України, заслужена діячка мистецтв України професорка кавалерка ордена княгині Ольги Ірина Олександрівна Молостова (1929–1999) відома не тільки як визначна режисерка драматичного й оперного театру, а й як вагома постать у розвитку українського кіномистецтва та сценічної педагогіки (рис. 1, 2). Її творча діяльність вирізнялася багатовекторністю, що дало змогу органічно поєднувати режисерську практику з педагогічною роботою, формуючи цілісне художньо-педагогічне мислення.

Значний внесок Ірина Молостова здійснила у сфері українського кінематографа. На Київській кіностудії художніх фільмів імені О. Довженка вона поставила разом із В. Лапокнишем кінооперу «Наймичка» (1964) за однойменним твором Т. Шевченка й оперою М. Вериківського (сценарій І. Молостової і М. Ткача), а також музичний фільм «Театр і прихильники» (1967), у якому також була режисеркою і авторкою сценарію (Летичевська, 2023). Ці роботи засвідчили її прагнення до синтезу театральної, музичної та кінематографічної виразності, що згодом позначилося і на її педагогічній практиці.

Поряд із активною творчою діяльністю Ірина Молостова упродовж двадцяти п'яти років здійснювала підготовку майбутніх акторів театру й кіно в Київському інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого, де з 1976 року працювала на посаді професорки. Її педагогічна практика була тісно пов'язана з безпосереднім досвідом роботи в професійному театрі та в кіно, що забезпечувало високий рівень фахової підготовки здобувачів освіти та формувало в них цілісне уявлення про специфіку сценічного мистецтва.

Про результативність педагогічної діяльності Ірини Молостової переконливо свідчать подальші творчі досягнення її випускників. Серед них відомі актори театру і кіно, зокрема народні артисти України: Л. Хоралець, О. Биструшкін, А. Хостікоєв, О. Стальчук, В. Ніколаєнко й інші. Отже, педагогічна спадщина Ірини Молостової є важливим складником розвитку національної театральної школи та потребує ґрунтовного наукового осмислення.

Звернення до конкретних етапів її педагогічної діяльності дає змогу глибше зрозуміти специфіку педагогічного почерку. У 1968 році Ірина Олександрівна Молостова, тоді вже відома українська театральна режисерка із шістнадцятирічним

Рис. 1. Ірина Молостова (1929–1999)¹.

¹ Світлина зберігається в архіві Національної опери України.

досвідом роботи у двох провідних київських театрах – Національному академічному драматичному театрі імені Лесі Українки та Національному академічному театрі опери та балету України імені Т. Г. Шевченка (нині Національна опера України), отримала запрошення очолити акторський курс третього року навчання в Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого.

Упродовж перших двох років художнім керівником цього курсу був народний артист Грузинської РСР Дмитро Олександрович Алексідзе (1910–1984), який поєднував роботу головного режисера Київського російського драматичного театру імені Лесі Українки (нині Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки) з художнім керівництвом одразу двох курсів – режисерського та численного акторського. Таке навантаження виявилось надмірним, у зв'язку з чим було ухвалено рішення розділити акторський курс, унормувавши педагогічну діяльність Д. О. Алексідзе.

Очолити акторський курс після іншого педагога та ще й у середині чотирирічного циклу навчання – завдання надзвичайно складне. Саме в перші роки навчання між художнім керівником курсу та здобувачами формуються унікальні професійні й особистісні взаємини. Перший педагог вводить здобувачів у сутність акторської професії, знайомить із її внутрішніми законами, відкриває багатство емоційного спектру людського існування, формує уявлення про багатомірність поняття «життя людського духу» дійової особи. У свідомості здобувачів постать художнього керівника набуває майже абсолютного авторитету як носія професійних методологічних засад і практичного досвіду творчої майстерності.

Рис. 2. Ірина Молостова, початок 1990-х років. Автор фото – Валентин Ландар².

² Світлина зберігається в архіві Національної опери України.

Ускладнювальним чинником була й обставина, що Ірина Молостова прийшла до курсу не з драматичного, а з музичного театру, який традиційно не був пріоритетним для здобувачів освіти театральної вищої школи. Водночас у творчому освітньому середовищі саме довірчий контакт між наставником та учнем є однією з ключових умов успішної педагогічної взаємодії. За цих обставин Ірина Молостова вже в перші тижні роботи зі здобувачами продемонструвала високий рівень комунікабельності, що згодом утвердився як одна з визначальних рис її особистості та педагогічного стилю. Через дванадцять років їй знову запропонували очолити акторський курс, керівником якого був народний артист України професор Анатолій Никифорович Скибенко. Хоч здобувачі глибоко поважали попереднього наставника, Ірині Молостовій вдалося знайти власний шлях до їхньої довіри, утвердивши себе як педагога з виразним індивідуальним почерком.

Притаманна Ірині Молостовій комунікабельність, на нашу думку, мала у своєму підґрунті два взаємопов'язані складники її особистості. По-перше, це був щирий і непідробний інтерес до кожної окремо взятої людини. По-друге, демократизм її людської натури, що виявлявся у послідовно рівному та поважному ставленні до співрозмовників незалежно від їхнього соціального статусу, віку, національної належності чи професійної позиції. У спілкуванні Ірина Олександрівна з однаковою зацікавленістю ставилася як до відомих діячів культури, так і до працівників інституту, маловідомих широкому загалу, або ж до дітей, сприймаючи кожну людину як самостійну й цінну особистість. Це формувало атмосферу довіри та відкритості, що мало безпосередній вплив на її педагогічну взаємодію зі здобувачами освіти.

Швидкому утвердженню творчого авторитету Ірини Молостової серед здобувачів освіти сприяли й інші риси, які згодом визначили своєрідність її педагогічного почерку. Передусім ідеться про її глибоку внутрішню залученість до процесу театральної педагогіки. Регламентований академічний формат освітнього процесу не відповідав особливостям її педагогічного підходу. Освітній процес у її трактуванні поставав як спільний творчий пошук, відкритий до несподіваних художніх знахідок. Вона не декларувала наперед чітко визначених результатів, проте була переконана в неминучості творчих відкриттів за умови активної участі кожного учасника освітнього процесу. Такий підхід не був результатом свідомо сконструйованої педагогічної стратегії, а радше природним виявом притаманного Ірині Молостовій світло-оптимістичного світовідчуття. Воно налаштовувало її на сприйняття кожного навчального дня як події особливої цінності та внутрішньої значущості. На її переконання, повноцінний творчий процес є неможливим без залучення позитивних емоцій високої інтенсивності, які стимулюють уяву, ініціативу та художню сміливість.

Варто також наголосити, що від самого початку своєї педагогічної діяльності Ірина Молостова чітко орієнтувалася в сутності поняття «акторська школа». На наш погляд, цьому сприяла сукупність кількох важливих чинників. Насамперед – ґрунтовна освітньо-професійна підготовка. Її становлення як митця відбувалося в період підвищеної уваги мистецько-культурної спільноти до проблем акторської та режисерської творчості. У цей період активно обговорювали питання методів роботи над роллю, а також публікували фундаментальні праці

з теорії акторського мистецтва. Як фахівчиня, відкрита до нових ідей та професійних дискусій, Ірина Молостова не могла залишатися осторонь цих процесів, що суттєво вплинуло на формування її педагогічного світогляду.

Наступним важливим чинником глибокого осмислення сутності акторської школи стала багаторічна робота І. Молостової в Київському російському драматичному театрі імені Лесі Українки (нині – Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки). На сцені цього театру вона здійснила низку значущих постановок, зокрема «Дзига» М. Бараташвілі та «Гаїті» У. Дюбуа (обидві – 1954), «Сподіватися» Ю. Щербака (1979), «Вишневий сад» А. Чехова (1980), «Самогубець» М. Ердемана (1989) тощо. (Летичевська, 2023). Робота в цьому колективі забезпечила Ірині Молостовій можливість щоденного творчого спілкування з визначними режисерами та акторами різних поколінь театральної трупи, що сприяло поглибленню її професійного досвіду та розуміння тонкощів акторської майстерності. Показовим у цьому контексті є той факт, що за виконання ролей Раневської у виставі «Вишневий сад» А. Чехова, Лесі Українки у виставі «Сподіватися» Ю. Щербака та низки інших образів акторці Аді Роговцевій у 1981 році присудили Державну премію Української РСР імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури, журналістики, мистецтва і архітектури. Співпраця з митцями такого рівня вимагала від режисера глибокого знання психології актора й опанування тонких механізмів сценічного впливу (Центральний Комітет Компартії, 1981).

Ще однією обставиною, що істотно сприяла формуванню цілісного уявлення Ірини Молостової про основи акторської школи, став тривалий період її роботи в оперному театрі з оперними співаками. На перший погляд, залучення цього досвіду до аналізу акторської педагогіки може здаватися дискусійним, адже акторський складник не завжди є домінантним у виконавській практиці оперних співаків. Проте саме ця специфіка стимулює активні пошуки режисерських і педагогічних підходів, спрямованих на розширення акторського інструментарію виконавців. У цьому контексті досвід Ірини Молостової набув особливої цінності, оскільки вимагав адаптації акторських принципів до іншої художньої природи сценічного мистецтва.

З перших занять у педагогічній практиці Ірини Молостової окреслилася ще одна характерна риса її педагогіки – особливе ставлення до здобувачів освіти. Воно вирізнялося винятковою увагою та повагою до особистості кожного вихованця. Усі елементи освітнього процесу, що виникали як результат самостійних творчих пошуків здобувачів освіти, набували своєрідного «охоронного статусу», тобто не підлягали безпосередньому руйнуванню чи знеціненню. Такий підхід засвідчував не тільки глибоку повагу до індивідуального творчого пошуку, а й цілеспрямоване стимулювання ініціативи, самостійного мислення та відповідальності за власний художній вибір.

Важливо наголосити, що подібне ставлення не було результатом свідомо сформульованої педагогічної тактики. Воно органічно випливало з демократичного світогляду Ірини Молостової та її переконання в необхідності повної довіри, щирої зацікавленості й партнерського ставлення до молоді. У її педагогічній системі повага до здобувача освіти є безумовною нормою професійної етики, що не підлягає дискусії.

Загалом упродовж своєї педагогічної діяльності Ірина Молостова підготувала для українського театрального мистецтва сім акторських курсів, чим зробила вагомий внесок у формування кількох поколінь професійних акторів. Така масштабність і тривалість педагогічної практики дає підстави розглядати її викладацьку діяльність не тільки як сукупність окремих успішних навчальних проєктів, а й як цілісну систему професійної підготовки актора, що ґрунтувалася на чітко усвідомлених методологічних засадах.

Саме в цьому контексті доцільно звернутися до аналізу структури професійної підготовки майбутніх акторів, яка у педагогічній практиці Ірини Молостової передбачала розв'язання *тріади основних педагогічних завдань*. До них належать: 1) *розвиток творчого апарату та формування психотехніки майбутнього актора*; 2) *спільна робота викладача і здобувача освіти над створенням акторського образу*; 3) *всебічний розвиток особистості здобувача освіти з акцентом на формуванні рис творчої індивідуальності*.

У контексті першого завдання зазначеної тріади Ірина Молостова, наголошуючи на необхідності систематичної тренажної роботи, послугоувалася перевіреним комплексом вправ, спрямованих на розвиток психофізичного апарату здобувачів освіти. Такий підхід давав їй змогу свідомо спиратися на активну участь педагогів власної творчої майстерні, які мали фахову підготовку та схильність до роботи з психофізичним тренінгом, особливо на початковому етапі навчання. У різні роки в її майстерні працювали заслужена діячка мистецтв професорка України Нінель Биченко та Олександр Ціановський; згодом – народний артист України професор Олег Шаварський і заслужений діяч мистецтв України професор Юрій Висоцький.

Водночас значно ближчою для Ірини Молостової була робота над сценічними етюдами. Це зумовлювалося органічним поєднанням у її творчій постаті двох професійних іпостасей – режисера та педагога. Саме робота над етюдом створювала оптимальні умови для поєднання педагогічних завдань із режисерським мисленням і давала змогу максимально повно реалізувати її художньо-постановчий потенціал.

Другий складник тріади основних педагогічних завдань викладача майстерності актора – спільна робота зі здобувачем освіти над створенням акторського образу – фактично став вихідною точкою педагогічного шляху І. Молостової. Як зазначено вище, її залучення до викладацької діяльності відбулося під час роботи зі здобувачами освіти третього курсу, на етапі, коли зазвичай розпочинається підготовка сценічних напрацювань до майбутніх дипломних вистав курсу. Для Ірини Олександрівни така ситуація виявилася надзвичайно сприятливою, оскільки вона тоді вже мала шістнадцятирічний успішний досвід режисерської роботи в театрах Києва.

Для педагогічно-режисерського дебюту було обрано п'єсу «Давним-давно» О. Гладкова. Цей драматургічний матеріал, написаний у віршованій формі та насичений музичними номерами, надавав можливість повною мірою використати багатий досвід Ірини Молостової, набутий у сфері як драматичного, так і музичного театру. Прем'єра вистави відбулася на сцені Навчального театру Київського державного інституту театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого у жовтні 1969 року.

Постановка вирізнялася яскравістю сценічного рішення, життєрадісною тональністю, оптимістичним світловідчуттям і тонким гумором. Упродовж усього театального сезону 1969–1970 років вистава йшла з незмінними аншлагами та засвідчила високий рівень акторських робіт. Головні ролі виконували два склади виконавців: Олександр Биструшкін і Микола Князев, Леся Досенко і Лариса Хоролець. На момент прем'єри ці імена ще не були відомими широкому загалу, проте згодом Лариса Хоролець і Олександр Биструшкін були удостоєні найвищого почесного звання – народних артистів України, що додатково засвідчує результативність педагогічно-режисерської роботи І. Молостової.

Усі здобувачі освіти курсу були залучені до роботи у виставі й демонстрували високий рівень творчої зосередженості та професійної відповідальності. Виконавці працювали натхненно, з тонким відчуттям жанру, розвиненим почуттям гумору, у злагоді з музичним матеріалом та сценографічним вирішенням. Художником вистави була І. Биченкова, яка створила цілісне, образно переконливе оформлення, що органічно взаємодіяло з режисерською концепцією постановки. Незалежно від обсягу ролей – головних чи епізодичних – усі виконавці були об'єднані спільним прагненням до реалізації надзавдання вистави, що забезпечувало ансамблеву єдність сценічної дії.

Виконання ролей вирізнялося чітко окресленим духом імпровізаційності. Ішлося не про довільне відхилення від режисерського задуму, а про живе, актуалізоване сценічне існування, за якого кожна вистава сприймалася як подія, що народжується «тут і тепер». Насправді ж виконавці чітко дотримувалися визначеного малюнка ролей і мізансцен, що свідчило про високий рівень професійної дисципліни та внутрішньої свободи водночас. Саме такий баланс між структурованістю і творчою спонтанністю давав змогу органічно долати непередбачувані сценічні ситуації.

Показовим у цьому контексті є епізод, що стався під час однієї з вистав, коли у виконавця ролі Миколи Вороненка раптово розпочалася носова кровотеча. Завдяки злагодженості ансамблю та сценічній кмітливості учасників дії виконавець ролі ад'ютанта, перебуваючи за лаштунками, оперативно виніс на сцену паперові серветки, органічно вписавши свої дії у логіку сценічної ситуації. Попри кілька повторних виходів, необхідних для усунення проблеми, сцену було доведено до завершення відповідно до режисерського задуму, а глядач не зафіксував жодних порушень цілісності сценічної дії. Подібні приклади переконливо засвідчують рівень внутрішньої мобільності виконавців і сформованість у них навичок сценічного партнерства.

Власне, уже першим випуском акторів І. Молостова чітко окреслила своє розуміння сутності сценічної педагогіки. На її переконання, надзвичайно важливо, щоб майбутній актор з перших навчальних спроб прагнув до повноцінного, внутрішньо наповненого сценічного існування. Водночас, за її глибоким переконанням, така наповненість є неможливою без відповідного життєвого тону поза сценою. Саме тому Ірина Олександрівна неодноразово зверталася до здобувачів освіти з категоричним і водночас програмним закликком: «Треба жити пристрастями!».

Педагогічна практика засвідчує, що декларативних настанов недостатньо для формування професійної свідомості майбутнього актора. Вирішального

значення в цьому процесі набуває особистий приклад викладача. У цьому сенсі повсякденний образ Ірини Олександрівни Молостової був цілковито суголосний проголошеним принципам. Їй були властиві постійна внутрішня зібраність, мажорний емоційний настрій, високий темпоритм життя і діяльності. Вона прагнула проживати кожен день як подію виняткову й святкову, що природно транслювалося у педагогічну взаємодію зі здобувачами освіти.

Звернення до психологічної налаштованості І. О. Молостової у повсякденному житті є принципово важливим, оскільки в роботі викладача майстерності актора саме його внутрішній стан значною мірою формує загальну атмосферу на курсі. Позитивна, оптимістично зорієнтована педагогічна позиція створює сприятливі умови для подолання творчих труднощів і стимулює професійне зростання здобувачів освіти. До того ж систематичне перебування в середовищі конструктивного, шанобливого спілкування сприяє формуванню стилю поведінки, який виявляється значущим не тільки в професійній діяльності актора, а й у його подальшому життєвому самоствердженні.

І. Молостова професійно користувалася методикою роботи з оволодіння механізмом внутрішнього виправдання актором обставин п'єси та ролі. Водночас слід зазначити, що початковий етап роботи над драматургічним матеріалом, так званий застільний період, у її педагогічній практиці не був надмірно тривалим. Вона послідовно відстоювала позицію, згідно з якою у творчому пошуку має бути задіяний увесь психофізичний апарат здобувача освіти, аби уникнути ситуації, коли актор «усе розуміє», але так і не наважується перейти до активної дії.

Аналіз фабули та сюжету п'єси, визначення ключових подій і логіки їх розвитку, обов'язкове усвідомлення мотивів поведінки дійових осіб у педагогіці І. Молостової були спрямовані не стільки на інтелектуальне осмислення матеріалу, скільки на пробудження емоційної природи актора та мобілізацію його до сценічної дії. У процесі подальших практичних проб поступово викристалізовувалося ставлення персонажів до подій п'єси й інших дійових осіб, відбувалося поглиблене занурення в запропоновані обставини, а також пошук шляхів їх органічного привласнення індивідуальною творчою природою виконавця.

Про динамічний і водночас вимогливий характер цього процесу свідчать спогади нині відомого актора Національного академічного драматичного театру імені Лесі Українки Олега Комарова. Згадуючи репетиційну роботу з Іриною Молостовою, він зазначав:

На іншій репетиції Ірина Олександрівна раптом починала вимагати діаметрально протилежний емоційний стан від попередньої сцени. І коли я намагався показати їй недавні записи, Молостова, відмахуючись руками, театралью запитувала: "Ви актор чи бухгалтер?" – а далі, апелюючи до присутніх: "Він усе записує", – і знов до мене: "А сьогодні я відчула, що вчора помилялася!". (Антоненко, 2006)

Наведений фрагмент наочно ілюструє принципову установку Ірини Олександрівни на живий, рухливий творчий процес, у якому істина ролі не фіксується раз і назавжди, а постійно уточнюється і перевіряється через практичну дію.

Важливе місце в педагогічному арсеналі І. О. Молостової посідало використання життєвих аналогій. Вона щедро ділилася зі здобувачами освіти прикладами з повсякденного життя, у тому числі й власного, які в доступній формі допомагали осягнути сутність драматургічних ситуацій. У разі потреби вона зверталася також до прикладів з історії театру, літератури, кінематографу. Така багатшарова система пояснень була можливою завдяки її ґрунтовній мистецькій ерудиції та постійній включеності в сучасний культурний контекст.

Коли ж і цього виявлялося недостатньо для досягнення необхідного результату, Ірина Олександрівна вдавалася до прийому показу. Варто наголосити, що цей прийом є традиційним у практиці видатних режисерів і педагогів та не може оцінюватися однозначно негативно. Критичною стає лише ситуація зловживання показом, коли творча робота підміняється вимогою механічного відтворення запропонованого зразка. У педагогіці І. О. Молостової цього не відбувалося. Її покази мали виразно режисерський характер і були спрямовані на виявлення домінантної риси характеру персонажа або його принципового ставлення до події, а не на копіювання зовнішньої форми. Вони слугували своєрідним «ключем» до розуміння внутрішньої логіки сценічної поведінки дійової особи.

Покази Ірини Олександрівни вирізнялися яскравістю, виразністю та високою образною концентрацією, що робило їх змістовно насиченими й методично результативними для виконавців. У процесі подальшої роботи відбувались уточнення та фіксація малюнка сцени і ролі, а здобувачі освіти цілеспрямовано орієнтувалися на пошук художньо виразної форми сценічного втілення. Засвоївши малюнок ролі, актор, за переконанням І. О. Молостової, мав дбати про його збереження, водночас підтримуючи внутрішнє імпровізаційне самопочуття.

Зазначений підхід було закладено вже в роботі з першим акторським курсом і надалі послідовно впроваджено у педагогічній практиці під час підготовки наступних. Простежують аналогічні принципи і в її режисерській практиці у професійному театрі, що підтверджують, зокрема, дослідження А. А. Солов'яненка (2005).

Роботи І. Молостової зі здобувачами освіти завжди вирізнялися високим рівнем режисерської організації, що цілком закономірно з огляду на її базову фахову підготовку як режисерки. Структурною чіткістю були позначені не тільки музичний, пластичний, мізансценічний і темпоритмічний складники навчальних уривків, актів і вистав, а й внутрішня організація кожного окремого акторського образу. Як режисерка з багаторічним досвідом роботи в професійному театрі з видатними виконавцями, Ірина Олександрівна володіла широким арсеналом засобів побудови ролі, що давало змогу акторові, залишаючись у площині достовірного сценічного існування, завдяки чітко вибудованій структурі поступово виходити на художньо завершений сценічний образ.

Цю особливість її творчого мислення влучно окреслив театральний критик О. Вергеліс (2009), зазначаючи: «Вона завжди шукала – і в опері, і в драмі – звучання чисте, нове, свіже, – при цьому люблячи автора. У неї – так чи інакше – прозу життя перемагали поезія музики і поезія слова».

Виразність побудови малюнка як окремого образу, так і сцени загалом значною мірою забезпечувалася активним і свідомим використанням мистецтва мізансценування, яким І. Молостова володіла на надзвичайно високому рівні.

Мізансценування було одним з її найсильніших режисерських боків. Ця майстерність проявлялася однаково переконливо як у роботі з масштабними масовими сценами, так і в камерних епізодах за участі двох виконавців, де точність просторових взаємин набувала особливої психологічної ваги.

Що стосується третього складника окресленої педагогічної тріади – формування та виховання творчої особистості, то його реалізація в педагогіці І. Молостової не відокремлювалася від інших завдань і була органічно вплетена в увесь навчально-творчий процес. Виховання особистості здійснювалося не через декларативні настанови, а через щоденну спільну роботу, постійне спілкування та врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти. У такий спосіб педагогічна діяльність Ірини Олександрівни була спрямована на континуальний розвиток творчої індивідуальності, де процес навчання і процес особистісного становлення перебували в нерозривній єдності.

Для її педагогічного стилю була принципово неприйнятною будь-яка форма моралізаторства. Вона не вдавалася до повчальних монологів і не нав'язувала ідейно-етичних норм у дидактичній формі. Основним виховним чинником у її педагогіці була сама особистість викладача. Власним прикладом Ірина Молостова формувала в здобувачів освіти ставлення до життя, людей і мистецтва. Загальний стиль її поведінки, спосіб мислення, манера спілкування та професійна етика ставали потужним фактором впливу на формування світогляду й творчої позиції вихованців.

Особистість І. Молостової вирізнялася пристрасністю, принциповістю, сміливістю, внутрішньою свободою та цілеспрямованістю. В умовах радянської дійсності з домінуванням уніфікованих норм поведінки й негласним імперативом «бути як усі» така позиція мала характер свідомого внутрішнього спротиву. Ірина Молостова не уникала відкритого висловлення власної позиції й послідовно відстоювала те, що вважала справедливим і відповідним здоровому глузду. Її активна громадянська позиція органічно передавалася й учням.

Покажемо є те, що саме вихованці І. Молостової були помітними учасниками суспільно-культурних процесів періоду здобуття незалежності України наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років. Окремі з них зазнавали переслідувань за активну громадянську позицію і опинялися в камері попереднього ув'язнення, зокрема студент В. Голосняк. У таких ситуаціях Ірина Олександрівна не залишалася осторонь: вона продовжувала опікуватися своїм вихованцем, підтримувала його морально й матеріально, а також передала текст майбутньої дипломної вистави для продовження самостійної роботи над роллю, а також використовувала всі доступні можливості для сприяння його звільненню.

Згодом чимало її колишніх здобувачів освіти обіймали відповідальні керівні посади в галузі культури України. Зокрема, випускниця її курсу Л. Хоролець стала міністеркою культури України, а О. Биструшкін очолював культурну галузь у столиці. Ці факти є ще одним підтвердженням масштабності педагогічного впливу І. Молостової та глибини сформованих особистісних і професійних орієнтирів.

Радянська влада побоювалася І. Молостової й у свій спосіб намагалася системно обмежувати її вплив. Зокрема, її прізвище як режисерки-постановниці було відсутнє в списку осіб, удостоєних Державної премії Української РСР імені

Т. Г. Шевченка в галузі літератури, мистецтва і архітектури 1976 року за створення вистави «Катерина Ізмайлова» Д. Шостаковича (Центральний Комітет Компартії, 1976) (рис. 3). Усі провідні учасники постановочної групи були нагороджені, за винятком режисера, що в умовах радянської культурної політики мало виразний характер показового ігнорування. І в цій ситуації Ірина Олександрівна не обрала позиції мовчазної згоди.

Рис. 3. Репетиція вистави «Катерина Ізмайлова» Д. Шостаковича, 1974. У ролі Катерини Ізмайлової Є. Колесник (у центрі). Режисер-постановник – І. Молостова (праворуч). Національна опера України³

Саме з цією рисою її характеру – небажанням замовчувати очевидну несправедливість – пов'язана драматична історія зриву показу дипломної вистави «Вестсайдська історія» Л. Бернстайна та А. Лорентса, запланованого на сцені Навчального театру КДІТМ імені І. К. Карпенка-Карого у 1974 році. На спеціальний перегляд, який ініціювала Ірина Олександрівна, було запрошено значну кількість відомих українських громадських і культурних діячів, журналістів, письменників. Передбачали, що після успішного показу саме вони виступлять з ініціативою перед владними структурами щодо створення нового молодіжного театру на основі курсу І. Молостової та під її художнім керівництвом. Однак показ вистави так і не відбувся – формально через раптову аварійну відсутність електроенергії. Лише десятиліття потому, уже в часи незалежності України, стало відомо, що це «технічне пояснення» було лише приводом: у приватній розмові людина, безпосередньо обізнана з обставинами події, зізналася, що отримала вказівку будь-яким способом унеможливити показ. Радянська влада не була зацікавлена в тому, щоб саме Ірина Молостова очолила новий театр, який неминуче мав би активну громадянську позицію і міг перетворитися на простір неконтрольованої культурної свободи, небажаної для тогочасної радянської ідеологічної системи. Проте вплив справжнього педагога не обмежується часовими рамками безпо-

³ Світлина зберігається в архіві Національної опери України. Автор фото невідомий.

середнього спілкування. Як правило, талановиті майстри мають продовжувачів своєї справи в особі власних учнів, і педагогічна діяльність І. Молостової в цьому сенсі не є винятком. Минуло вже понад чверть століття відтоді, як її не стало. Водночас у системі підготовки акторів сформувалося потужне коло її учнів, які продовжили та розвинули педагогічні засади І. О. Молостової. Серед них світлої пам'яті народна артистка України Лариса Хоралець; заслужена артистка України доцент Євгенія Гулякіна; заслужений артист України доцент Олександр Завальський; кандидат мистецтвознавства, доцент Михайло Барнич; заслужений діяч мистецтв України Максим Михайличенко; народний артист України Володимир Ніколаєнко й інші. Кожен з них є самодостатньою творчою особистістю з власним педагогічним почерком і художнім світоглядом. Водночас у кожному з них по-своєму віддзеркалилася педагогічна й людська постать їхньої вчительки – народної артистки України професорки кавалерки ордена княгині Ольги Ірини Олександрівни Молостової, чия педагогічна спадщина й сьогодні зберігає значущість для розвитку вітчизняної театральної педагогіки.

Новизна дослідження. У статті вперше здійснено наукове осмислення педагогічної діяльності професорки І. О. Молостової в контексті системного вирішення тріади ключових завдань педагогіки підготовки акторів театру і кіно: розвитку творчого апарату і постановки психотехніки, формування практичних навичок створення акторського образу та виховання творчої особистості. Виявлено й проаналізовано сукупність світоглядних, творчих і особистісних чинників, інтеграція яких зумовила специфіку та результативність її педагогічного методу.

Висновки

У результаті проведеного дослідження педагогічної діяльності народної артистки України, заслуженої діячки мистецтв України професорки кавалерки ордена княгині Ольги Ірини Олександрівни Молостової встановлено, що її викладацька практика у КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого охоплює період з 1968 по 1996 роки та є вагомим явищем в історії української педагогіки підготовки акторів театру і кіно.

З'ясовано, що формування педагогічного методу І. Молостової базувалося на поєднанні ґрунтовної професійної освіти, шістнадцятирічного режисерського досвіду в драматичному й оперному театрі та безпосереднього спілкування з провідними митцями свого часу. Сукупність цих чинників, помножена на її яскраві особистісні якості, визначила своєрідність і результативність педагогічної діяльності.

У процесі дослідження доведено, що педагогічні підходи І. Молостової були зорієнтовані на системне вирішення тріади ключових завдань педагогіки майстерності актора, таких як *розвиток психофізичного апарату актора і постановка його психотехніки, спільна робота над створенням сценічного образу та формування рис творчої особистості*. Визначальним у цій системі була активна, дієва форма роботи, спрямована на досягнення внутрішньо наповненого й художньо виразного сценічного існування.

Установлено, що центральне місце в педагогіці І. Молостової відведено спільній роботі зі здобувачем освіти над створенням акторського образу. Її професійне володіння режисерською методологією допомагало формувати у вихо-

ванців уміння структурної вибудови ролі, поєднуючи достовірність сценічного існування з чіткою художньою організацією матеріалу.

З'ясовано, що у виховному аспекті педагогічної діяльності І. Молостової визначальну роль відігравав особистий приклад викладача. Внутрішня свобода, принциповість, сміливість і активна громадянська позиція професорки безпосередньо впливали на формування світоглядних орієнтирів її студентів, багато з яких згодом посіли провідні позиції в українському театральному мистецтві та у сфері управління культурою.

Отже, педагогічна спадщина І. Молостової постає як цілісна художньо-педагогічна система, що поєднує професійну вимогливість, демократичний стиль спілкування та спрямованість на розвиток творчої індивідуальності, а її досвід зберігає актуальність для сучасної практики підготовки акторів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Антоненко, А. (2006, 28 грудня). «Дорога Ірино Олександрівно...» 29 грудня легендарний режисер відсвяткувала б день народження. *День*. <https://old.day.kyiv.ua/uk/article/kultura/doroga-irino-oleksandrivno?language=ru>
- Вергеліс, О. (2009, 30 січня). «Та, якої не стало». Режисер Ірина Молостова – і всі-всі-всі. *Дзеркало тижня*. https://zn.ua/ukr/ART/ta_yakoyi_ne_stalo_rezhiser_irina_molostova_i_vsi-vsi-vsi.html
- Волга, Л. (1999, 24 лютого). Пам'яті І. Молостової. *Урядовий кур'єр*.
- «Вона не жила, а літала, не працювала, а горіла...». (2004, 28 січня). *День*. <https://day.kyiv.ua/article/kultura/vona-ne-zhyla-litala-ne-pratsyuvala-horila>
- Даць, І. В. (2022). Постать Ірини Молостової в контексті українського режисерського культурного простору. *Культура і сучасність*, 1, 76–80. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.1.2022.262573>
- Летичевська, О. М. (2023). Молостова Ірина Олександрівна. В *Енциклопедія Сучасної України*. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://esu.com.ua/article-69067>
- Солов'яненко, А. А. (2005). *Оперно-режисерська діяльність Ірини Молостової* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Тарасенко, Л. (2009, 13 лютого). «Ураган» на ім'я Ірина Молостова. *День*. <https://day.kyiv.ua/ru/article/kultura/uragan-po-imeni-irina-molostova>
- Центральний Комітет Компартії України і Рада Міністрів Української РСР. (1976, 6 березня). *Про присудження Державних премій УРСР імені Т. Г. Шевченка* (Постанова № 118). Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка. <https://knpu.gov.ua/ukazy-prezydenta-ukrainy/postanova-vid-6-bereznia-1976r-118-pro-prysudzhennia-derzhavnykh-premij-ursr-imeni-t-h-shevchenka/#Text>
- Центральний Комітет Компартії України і Рада Міністрів Української РСР. (1981, 17 лютого). *Про присудження Державних премій УРСР імені Т. Г. Шевченка* (Постанова № 87). Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка. <https://knpu.gov.ua/ukazy-prezydenta-ukrainy/postanova-vid-17-liutoho-1981r-87-pro-prysudzhennia-derzhavnykh-premij-ursr-imeni-t-h-shevchenka/#Text>

REFERENCES

- Antonenko, A. (2006, December 28). "Doroha Iryno Oleksandrivno... "29 hrudnia lehendarnyi rezhysyer vidsviatkuvala b den narodzhennia ["Dear Irina Oleksandrivna..." On December 29, the legendary director would have celebrated her birthday]. *Den*. <https://old.day.kyiv.ua/uk/article/kultura/doroga-irino-oleksandrivno?language=ru> [in Ukrainian].
- Dats, I. V. (2022). Postat Iryny Molostovoi v konteksti ukrainskoho rezhyserskoho kulturnoho prostoru [The character of Iryna Molostova in the context of the Ukrainian director's cultural space]. *Culture and Contemporaneity*, 1, 76–80. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.1.2022.262573> [in Ukrainian].
- Letychevska, O. M. (2023). Molostova Iryna Oleksandrivna [Molostova Iryna Oleksandrivna]. In *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of Modern Ukraine]. NASU Institute of Encyclopedic Research. <https://esu.com.ua/article-69067> [in Ukrainian].
- Solovianenko, A. A. (2005). *Operno-rezhyserska diialnist Iryny Molostovoi* [Opera and directing activities of Irina Molostova] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Tarasenko, L. (2009, February 13). "Urahan" na imia Iryna Molostova ["Hurricane" named after Irina Molostova]. *Den*. <https://day.kyiv.ua/ru/article/kultura/uragan-po-imeni-irina-molostova> [in Ukrainian].
- Tsentralnyi Komitet Kompartii Ukrainy i Rada Ministriv Ukrainsoi RSR. (1976, March 6). *Pro prysudzhennia Derzhavnykh premii URSR imeni T. H. Shevchenka* [On the Awarding of the State Prizes of the Ukrainian SSR named after T. G. Shevchenko] (Resolution No. 118). Komitet z Natsionalnoi premii Ukrainy imeni Tarasa Shevchenka. <https://knpu.gov.ua/ukazy-prezydenta-ukrainy/postanova-vid-6-bereznia-1976r-118-pro-prysudzhennia-derzhavnykh-premij-ursr-imeni-t-h-shevchenka/#Text> [in Ukrainian].
- Tsentralnyi Komitet Kompartii Ukrainy i Rada Ministriv Ukrainsoi RSR. (1981, February 17). *Pro prysudzhennia Derzhavnykh premii URSR imeni T. H. Shevchenka* [On the Awarding of the State Prizes of the Ukrainian SSR named after T. G. Shevchenko] (Resolution No. 87). Komitet z Natsionalnoi premii Ukrainy imeni Tarasa Shevchenka. <https://knpu.gov.ua/ukazy-prezydenta-ukrainy/postanova-vid-17-liutoho-1981r-87-pro-prysudzhennia-derzhavnykh-premij-ursr-imeni-t-h-shevchenka/#Text> [in Ukrainian].
- Verhelis, O. (2009, January 30). "Ta, yakoi ne stalo". Rezhysyer Iryna Molostova - i vci-vsi-vsi ["The one who was no more". Director Irina Molostova – and everyone]. *Dzerkalo tyzhnia*. https://zn.ua/ukr/ART/ta_yakoi_ne_stalo_rezhiser_irina_molostova_i_vci-vsi-vsi.html [in Ukrainian].
- Volha, L. (1999, February 24). Pamiati I. Molostovoi [In memory of I. Molostova]. *Uriadovyi kurier* [in Ukrainian].
- "Vona ne zhyla, a litala, ne pratsiuvala, a horila... " ["She did not live, but flew, she did not work, but burned..."]. (2004, January 28). *Den*. <https://day.kyiv.ua/article/kultura/vona-ne-zhyla-litala-ne-pratsiuvala-horila> [in Ukrainian].

Надійшла: 22.12.2025; Прийнято: 16.02.2026;
Статтю вперше опубліковано онлайн: 29.05.2026

PHENOMENON OF IRYNA MOLOSTOVA'S PEDAGOGY IN UKRAINIAN ACTING EDUCATION

Olena Moskalenko-Vysotska^{1a}, Yurii Vysotskyi^{2b}

¹ Associate Professor; e-mail: film_editor@ukr.net; ORCID: 0000-0002-1474-7741a

² Associate Professor; e-mail: bagsha@meta.ua; ORCID: 0000-0003-3994-69392

^a Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

^b Kyiv National I.K. Karpenko-Kary Theatre, Cinema and Television University, Kyiv, Ukraine

Abstract

The purpose of the research is the systematic identification and scientific analysis of the peculiarities of Iryna Oleksandrivna Molostova's pedagogical activity, to actualise her experience in the contemporary educational and artistic context. **Research methods.** The work uses historical-cultural and historical-biographical methods to reconstruct I. Molostova's pedagogical path; analytical and systemic-structural approaches to understand her pedagogical creativity in the context of key tasks of theatre education; a comparative-typological method to identify the uniqueness of her pedagogical style; a process of generalisation to determine the possibilities for updating her experience in the modern training of actors and teachers of performing arts. **Scientific novelty.** The article provides the first scientific analysis of I. Molostova's pedagogical approaches and the factors that contribute to her professional effectiveness in actor training. **Conclusions.** It has been proven that the pedagogical activity of Iryna Molostova (1968–1996, Kyiv National University of Theatre, Cinema and Television named after I. K. Karpenko-Kary) is a significant phenomenon in the history of the Ukrainian system of professional training of theatre and film actors. Her teaching practice was grounded in a thorough education in acting and directing, as well as in many years of theatre experience, which ensured the integrity and professional effectiveness of her pedagogical method. I. Molostova's pedagogical system aimed at the comprehensive development of the student's psychophysical apparatus, the formation of a creative personality, and joint work on creating a stage image. The leading principle of her pedagogy was the activation of a holistic psychophysical process, an orientation towards an internally motivated, effective and artistically organised stage of existence. The personality of I. Molostova, as an artist and citizen, played a decisive role in shaping her pedagogical influence, which contributed to the formation not only of professional skills in her students but also of a responsible worldview, and led to significant contributions by her graduates to the development of Ukrainian theatre and cinema.

Keywords: theatre pedagogy; acting skills; acting school; pedagogical method; cinema and theatre education in Ukraine; Iryna Molostova

